

УДК 329.055.2–028.81(477)

**АГИТАЦІЯ, ПРОПАГАНДА
Й ЕЛЕКТОРАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПРАВорадикальних Спільнот
в Україні****AGITATION, PROPAGANDA AND
ELECTORAL ACTIVITY OF RIGHT-RADICAL
COMMUNITIES IN UKRAINE**

Васильчук Є. О.,
доктор політичних наук,
доцент Черкаського державного
бізнес-коледжу, (Україна, Черкаси),
e-mail: vasilchuk220384@gmail.com;
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7119-5971>

Vasylychuk E.O.,
Doctor of Political Sciences,
Assistant professor, Cherkassy state
business-college (Cherkassy, Ukraine),
e-mail: vasilchuk220384@gmail.com;
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7119-5971>

Проаналізовано особливості ведення агітаційної, пропагандистської та електоральної діяльності праворадикальних спільнот в Україні. Зазначено, що в умовах поглиблення соціально-економічних проблем, нестабільності політичної ситуації та триваючого військового конфлікту на сході України гасла, символи і радикальні заклики ультраправих активістів, а також демонстративні вчинки, що досить часто мають насильницький характер, знаходять співчуття та підтримку з боку найбільш знедолених прошарків населення.

Ключові слова: правий радикалізм, агітація, пропаганда, електоральна діяльність.

Peculiarities of conducting agitation, propaganda and electoral activity of right-wing radical communities in Ukraine are analyzed. It is noted that in the context of deepening socio-economic problems, political instability and the ongoing military conflict in eastern Ukraine, slogans, symbols and radical appeals of far-right activists, as well as demonstrations, often violent, find sympathy and support from the most disadvantaged strata of the population.

Keywords: right-wing radicalism, agitation, propaganda, electoral activity.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство перебуває в умовах трансформації ціннісно-нормативної системи, зумовленої модернізацією суспільного життя, змінами відносин власності, особливостями формування державних і політичних інститутів. Специфічний досвід первинного нагромадження капіталу та наявні способи подолання суперечностей у тій чи іншій сфері життєдіяльності мають неоднозначне сприйняття в суспільстві. Витіснення на узбіччя політич-

них, соціально-економічних і духовно-культурних процесів соціальних прошарків населення, які не змогли швидко адаптуватися до лавиноподібних соціальних трансформацій, спричинило їхню маргіналізацію.

Примарність соціальних перспектив і фактична неможливість відновити свій соціальний статус зумовили стрімку радикалізацію суспільних настроїв у суспільстві. Своєю чергою, ці обставини стали причинами тривалої внутрішньополітичної нестабільності, яка, зокрема, знаходить свій вияв у появі й організаційному оформленні різних носіїв радикалістського світогляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою правого радикалізму тривалий час займаються такі автори, як Е. Андрущенко [1], С. Вишинський [4], М. Кравченко [7] та ін. Проте зазначені автори лише фрагментарно висвітлюють особливості провадження агітаційної, пропагандистської та електоральної діяльності праворадикальними спільнотами в Україні, що й визначає актуальність пропонованої статті.

Метою статті є аналіз агітаційної, пропагандистської та електоральної діяльності праворадикальних спільнот в Україні.

Виклад основного матеріалу. Характерною ознакою діяльності правих радикалів є її спрямованість на екзальтацію соціальної протестності й опозиційних настроїв серед населення. Агітація і пропаганда праворадикальних сил зосереджується на наявних у суспільстві проблемах для ескалації суспільно-політичної напруженості в державі. Політичні акції правих радикалів набувають символічного значення, особливо через спекуляції на ідеях соціальної справедливості, необхідності відновлення порушених прав окремих індивідів, соціальних груп, національних меншин або релігійних громад.

Однією з найпоширеніших форм політичної агітації правих радикалів є масові політичні акції. Зазвичай вони проводяться в таких формах, як мітинг, хода, марш, демонстрація, інформаційний пікет тощо. В окремих випадках мали місце акції голодування (проводилися членами УНА-УНСО проти анулювання офіційної реєстрації партії восени 1995 р.) або встановлення наметів на тривалий період із постійним проживанням у них активістів (акція «Україна без Кучми» 2000–2001 рр.).

Традиційною атрибутикою, яка використовувалася правими радикалами під час масових політичних акцій, були прапори праворадикальних організацій, які брали участь у заходах; спільний для переважної більшості українських правих радикалів червоно-чорний прапор, що уособлює своєрідну спадкоємність ідеологічних традицій від ОУН 1920–1940-х рр. дотепер; державний прапор; плакати і транспаранти з гаслами та вимогами; скандування націоналістичних гасел і характерні

жести з підкиданням догори правої руки зі стисненим кулаком.

З огляду на парамілітарний характер діяльності значної кількості праворадикальних організацій, окремі масові політичні акції мали підкреслено «воєнізований» характер, що знаходило свій вияв у використанні праворадикальними активістами форменого одягу з партійними шевронами і маршируванні стрийковим кроком. Окремим елементом таких акцій є проведення смолоскипової ходи або запалювання файерів під час мітингу. Такі акції зазвичай привертають увагу ЗМІ та громадськості, проте через асоціації з аналогічними акціями деяких праворадикальних сил 1920–1940-х рр. це сприяє формуванню неоднозначного ставлення до правих радикалів, а подекуди закріплює за ними ярлик «неофашистів» або «нацистів» [див. 9, с. 1, 4].

Приводи, що спонукають правих радикалів до проведення масових політичних акцій, є різними: висловлення свого опозиційного ставлення до чинних владних інститутів, незгода з їхніми окремими діями або рішеннями, відзначення державних свят або важливих історичних подій, спекуляція на соціально-економічних проблемах, переслідування правоохоронними органами ультраправих активістів тощо. Проте для цих акцій характерними є навмисна етнізація всіх, без винятку, проблем, актуалізація або гіперболізація реального чи ілюзорного «важкого становища титульної нації».

Кількість учасників таких акцій є різною: від кількох десятків до декількох тисяч осіб. Через організаційну розпорошеність праворадикальних сил, попри деякі розбіжності, які існують між окремими ультраправими партіями й угрупованнями, для досягнення масовості своїх акцій вони змушені об'єднувати свої зусилля і проводити спільні заходи. Зазвичай наймасовішими консолідованими акціями правих радикалів є відзначення чергової річниці Української повстанської армії (14 жовтня) та дня народження провідника ОУН С. Бандери (1 січня). Деякі з масових політичних акцій, що проводяться за ініціативи праворадикальних сил, супроводжуються публічним виголошенням ідей, які спрямовуються на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті.

В окремих випадках праві радикали досить широко практикують проведення контракцій, що, як правило, мають провокативне спрямування. Зазначені дії мають на меті зашкодити проведенню політичними опонентами своїх заходів. Прикладами таких інцидентів можуть бути акції 1 та 9 травня або 7 листопада, які через зіткнення політичних сил різнополярної спрямованості супроводжуються демонстративним знищенням партійної атрибутики, бійками між активістами та сутичками з працівниками правоохоронних органів.

Іншим популярним агітаційним способом лишається випуск і поширення друкованої продукції (газет, журналів, книг, брошур, листівок тощо). Здобуття Україною незалежності в 1991 році значною мірою сприяло демократизації суспільно-політичного життя, яка, зокрема, виявилася в скасуванні цензури та появи незалежної громадсько-політичної преси. На початку 1990-х рр. суттєво зросла кількість громадських і політичних організацій різної ідеологічної спрямованості, активізувалися агітаційно-пропагандистські напрямки партійно-політичної діяльності. Так, значно посилилася видавнича діяльність різних суб'єктів суспільно-політичного життя. Їхні друковані видання не лише відображали настрої та погляди прихильників певної ідеології, а й надавали змогу через друковані матеріали впливати на їхнє формування. Певна річ, праворадикальне середовище України не лишалося осторонь цих процесів, свідченням чого є розгортання його суб'єктами бурхливої видавничої діяльності, спрямованої на створення і поширення різноманітних друкованих агітаційно-пропагандистських матеріалів.

Як правило, найпоширенішим агітаційним матеріалом є газета. Праворадикальні організації, залежно від своїх фінансових і матеріально-технічних можливостей, мають всеукраїнські та регіональні видання, які виходять регулярно (щотижня або щомісяця) або з розрахунку наявних ресурсів чи потреб. Їхнє розповсюдження звичайно відбувається шляхом роздавання чи продажу під час масових політичних акцій, через розгортання мережі інформаційних наметів чи за особистою ініціативою окремих активістів. Деякі, найбільш респектабельні, видання розповсюджуються за поштовою передплатою.

Змістове насичення цих видань є досить стандартним. Вони містять ухвалені керівними органами праворадикальних сил політичні матеріали, ідеологічні статті та настанови, інформацію про актуальні події в країні та світі, що висвітлюються згідно з поглядами, притаманними конкретній праворадикальній структурі, тощо. Серед наймасовіших видань варто відзначити газети «Замкова гора» і «Голос нації» УНА-УНСО, «Нескорена нація» (пізніше виходила під назвою «Незборима нація») ДСУ, «Бандерівець» ВО «Тризуб» імені С. Бандери, «Соціал-націоналіст» СНПУ, «Свобода» ВО «Свобода» та ін. З-поміж проросійських організацій популярність мали газети «Досвітні вогні», що видавалися Прогресивною соціалістичною партією України, та «Руська правда», яка була офіційним друкованим органом знятої з реєстрації політичної партії «Руський блок».

Журнали, брошури й інформаційні бюлетені, що видаються праворадикальними силами, є нечисленними. Їхньою цільовою аудиторією переважно є активісти, які мають належ-

ну ідейно-теоретичну підготовку. У цих виданнях, як правило, розміщуються матеріали, що присвячені розробленню ідеологічних заasad або в яких висвітлюються окремі аспекти практичної діяльності праворадикальних сил. Найбільш відомими стали часописи «Орієнтири», який видавався СНПУ, та «Націоналіст», що належав УНА-УНСО.

Листівки є надзвичайно поширеним засобом агітації, що їх використовують праворадикальні сили. Відносно невисока вартість виготовлення і розповсюдження дозволяє ультраправим активістам ширити інформацію про свою діяльність, сповіщати про проведення масових заходів, залучати нових учасників до своїх лав.

Новітнім засобом політичної агітації доцільно розглядати використання правими радикалами можливостей мережі Інтернет. Практично всі праворадикальні угруповання мають власні інформаційні сайти, створюють і супроводжують діяльність веб-сторінок, чатів, блогів, гостьових книг у найбільш поширених соціальних мережах. Сьогодні Інтернет стає популярним і високоефективним засобом залучення нових активістів до лав ультраправих організацій, за необхідності дозволяє оперативно координувати їхню діяльність, дотримуючись при цьому конспірування намірів та заходів, які можуть мати протиправний характер.

На цих інформаційних ресурсах досить усталеною практикою є популяризація матеріалів, що пропагують міжконфесійну ворожнечу, ксенофобію, міжетнічну та расову нетерпимість. Також інколи поширюється провокативна інформація, спрямована на завдання шкоди авторитету держави та її вповноваженим органам.

Створення позитивного образу органів державної влади й управління серед населення, формування престижу й авторитету правоохоронних і судових органів є невід'ємними завданнями держави. Їх виконання дасть змогу досягти належного рівня довіри громадян до державно-владних інститутів, забезпечити стійкість і стабільність їхньої діяльності. Зважаючи на це, суб'єкти правого радикалізму для досягнення власних цілей спрямовують свою активність проти інститутів влади через намагання дискредитувати їх серед населення або блокувати їхню діяльність, що унеможливить виконання ними своїх функцій. Дезорганізація діяльності органів державної влади й управління об'єктивно зумовлює виникнення соціальних катаклізмів, за яких суб'єкти правого радикалізму отримують додаткові можливості щодо рекрутування до своїх лав окремих осіб, створення і поширення серед населення ілюзій про обґрунтованість застосування насильства стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави.

Одним із вагомих напрямів дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в державі є

поширення інформаційних впливів, спрямованих на підрив довіри населення до її інститутів та вповноважених осіб. У сучасному суспільстві переважна більшість населення отримує інформацію про події, що відбуваються в країні та світі, з повідомлень засобів масових інформації. Протягом останніх років популярності, особливо серед молоді, набули різноманітні соціальні мережі, де в on-line режимі, окрім отримання інформації, здійснюється спілкування різних осіб. Фактично соціальні мережі сьогодні стали невід'ємним елементом буття багатьох людей, потужно впливаючи на формування їхнього сприйняття соціальної реальності, вироблення ціннісних настанов і орієнтацій. Через це переважна більшість суб'єктів правого радикалізму зосереджує свою діяльність насамперед у мережі Інтернет та у видавничій сфері.

Намагаючись послабити регулятивний вплив органів державної влади й управління з метою дестабілізації внутрішньополітичної ситуації, суб'єкти правого радикалізму найчастіше вдаються до поширення неперевіреної або свідомо викривленої інформації про реальне становище в державі або окремих сферах суспільного життя. Спекулюючи на наявних у суспільстві проблемах, вони намагаються сформувати негативне сприйняття населенням державної політики, порушити баланс інтересів та потреб різних соціальних груп. Поширюючи провокаційну, завідомо неправдиву інформацію, праві радикали передусім прагнуть забезпечити формування не раціонального, а негативного емоційно-чуттєвого сприйняття населенням певних подій та заходів, ініціатором яких є держава і вповноважені нею органи.

Викривлення позиції держави щодо розв'язання нагальних для суспільства проблем має на меті підірвати довіру населення до законно обраних державних органів влади й органів місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави. Це сприяє нагнітання протестних настроїв серед населення, створює соціально-політичне напруження в суспільстві, що, зрештою, може призвести до виникнення конфліктних ситуацій: масових протестних заходів, силових сутичок, порушень громадського порядку тощо.

Серед найбільш поширених тем, які праві радикали використовують у пропагандистській діяльності, є корумпованість органів державної влади й управління, окремих посадових осіб, систематичне недотримання або порушення ними прав людини тощо. Ця інформаційна діяльність, яка зазвичай здійснюється анонімно, що, своєю чергою, суттєво ускладнює виявлення і своєчасну нейтралізацію її ініціаторів, виявляє власний деструктивний вплив у руйнації усталених норм і традицій, дискредитації системи етнополітичних

цінностей, укоріненні у свідомості населення нігілістичних настанов та антикультурних орієнтацій, заміні демократичних форм політичної участі неконвенціональними тощо.

Суб'єкти правого радикалізму у власному арсеналі накопичили різноманітні методи і способи дискредитації діяльності органів державної влади й управління, їхніх посадових осіб. Найпоширенішими з-поміж них є, зокрема, публічне тиражування завідомо неправдивих або документально непідтверджених повідомлень про зв'язки окремих державних і політичних діячів зі спеціальними службами інших країн, звинувачення їх у шпигунстві, зраді національних інтересів тощо. Наприклад, керівництво УНА-УНСО через власні засоби масової інформації цілеспрямовано забезпечувало поширення повідомлень про зв'язки вищого керівництва держави з урядами інших країн із метою послаблення обороноздатності України [див. 5, с. 1]. Негативізація іміджу вищих посадових осіб держави здійснювалася через створення в масовій свідомості міфологем і асоціацій у ланцюгу «посадова особа держави – колаборант, зрадник, шпигун, корупціонер» [див. 10, с. 1].

Вагомим механізмом дискредитації та підризу довіри до органів державної влади й управління, їхніх посадових осіб є поширення свідомо спотвореної інформації про їх етнічну приналежність та віросповідання. Спекуляція на наявних у масовій свідомості негативістських етноконфесійних стереотипах і забобонах має на меті сформувати в населення ілюзію про те, що управління державою здійснюється без урахування потреб усього населення та виключно в інтересах окремого етносу або держави. Так, керівництво ДСУ власну пропаганду, спрямовану проти держави, подає з етнічним забарвленням. Представники цього об'єднання в програмових документах закидають вищим посадовим особам держави, зокрема Президентів України, ігнорування необхідності закріплення посад за етнічними українцями. Політичних опонентів ДСУ визначає як «соннище російських і російськомовних волоцюг» або «зграю жидофільствуючих дисидентів», спекулюючи на прізвищах посадових осіб, які слабко корелюють з особливостями української етнопоніміки [див. 6, с. 10].

Поширенням інформаційним методом дискредитації діяльності органів державної влади й управління, їх посадових осіб є технологія флешмобу, тобто театрального інсценування їхньої діяльності в демонстративно спотвореному, карикатурному, абсурдизованому вигляді. Кінцевою метою флешмобу є створення і поширення у віртуальному просторі відеосюжетів, що дискредитують владні інститути, знижують їхній авторитет серед населення через підвищене емоційне сприйняття їх свідомо спотвореного іміджу. Ефективність цієї

технології визначається кількістю специфічних симпатій («лайків», «класів», «репостів» тощо), які виявляють користувачі соціальних мереж до цих сюжетів. Популярність цієї технології серед суб'єктів правого радикалізму зумовлюється:

- фактичною неможливістю притягнення до кримінальної відповідальності її учасників;

- переважною орієнтованістю на молодь: політика подається в ігровому варіанті, який притягує уважною новизною та нестандартністю підходів;

- відсутністю потреби залучення значної кількості людей для проведення флешмобу, оскільки увага зосереджується на необхідності поширення інформації про неї через ЗМІ або соціальні мережі;

- значним психологічним ефектом, що поширюється на великі групи людей;

- можливістю переростання флешмобу в масові протестні заходи внаслідок застосування «принципу доміно», тобто залучення якнайбільшої кількості людей.

Таким чином, поширення суб'єктами правого радикалізму провокаційної, свідомо викривленої або неперевіреної інформації має на меті забезпечити внутрішньополітичну дебілізацію в Україні. Це досягається шляхом намагання сформувати громадську думку про діяльність органів державної влади й управління, їх посадових осіб виключно в негативній площині через асоціації з причетністю до певних злочинів, етнічної приналежності або віросповідання. Такі методи інформаційного впливу, за задумом керівників, неформальних лідерів та ідеологів праворадикальних сил, мають легітимізувати в масовій свідомості можливості застосування насильства, провадження підпільної боротьби, непокори владним інститутам та свідомого порушення чинного законодавства України.

Серед молодіжних праворадикальних угруповань досить популярними агітаційними заходами є проведення концертів рок-гуртів, які ототожнюють себе з «правом сценою» («Boris Бритва», «Кому Вниз», «Brainwash», «Kratky Proces», «Сокира Перуна», «M8L8TH» та ін.). Центральними темами в композиціях цих рок-колективів, які позиціонують себе «націонал-патріотичними», є проблеми «білої раси» і «чистоти нації», подекуди зустрічається апологія окремих одіозних діячів фашистської Італії та нацистської Німеччини. Наприклад, фашистський керівник Італії подається не інакше як «дідусь Беніто Муссоліні». Молодь, яка бере участь у цих заходах, свою прихильність до ультраправих демонструє через татування із зображенням різних варіантів правосторонньої свастики, скандування ксенофобських гасел із характерним підкиданням догори правої руки, використання прапорів та інших елементів наочної агітації Третього рейху [див. 2].

Також характерною рисою, яка відображає спрямованість агітації та пропаганди праворадикальних спільнот, є тісні контакти їхніх активістів із середовищем футбольних фанатів. Це, своєю чергою, спричинює суттєве зростання виявів ксенофобії, антисемітизму, расової та релігійної нетерпимості під час проведення масових видовищних спортивних заходів. Зокрема, це відбувається через відкриті демонстрації нацистської символіки, скандування гасел, що брутально порушують принципи міжнаціонального й етноконфесійного діалогу, використання піротехнічних засобів із хуліганських мотивів тощо. Досить часто на стадіонах ці заходи переростають у масові сутички з працівниками правоохоронних органів та вболівальниками різних футбольних команд. Середовище футбольних фанатів відзначається високою організованістю та мобільністю, а тому є значним об'єктом уваги з боку правих радикалів, на який вони спрямовують свої інформаційно-пропагандистські впливи. Унаслідок цього у великих містах України – Києві, Дніпрі, Харкові, Львові, Одесі та ін. – виникають симбіози субкультур футбольних фанатів і праворадикальних активістів, які в багатьох випадках виступають своєрідним «штурмовим загonom» окремих екстремістськи налаштованих політичних сил.

Участь в електоральних заходах і парламентська діяльність у праворадикальному середовищі не вважається головним напрямом політичної діяльності. Обмежені фінансові та матеріально-технічні ресурси, відносно невелика чисельність активу і специфічна політична репутація серед населення не дають змоги більшості правих радикалів набути статусу респектабельних політичних сил. Водночас участь в електоральних заходах розглядається як невід'ємний компонент агітаційно-пропагандистської діяльності, а в деяких випадках статус кандидата в депутати уможливорює для окремих активістів тривалий час уникати відповідальності за скоєні раніше правопорушення. Проте окремі представники праворадикальних сил здобували належну підтримку серед населення і потрапляли до виборчих органів влади. Так, за результатами парламентських виборів 1994 р. народними депутатами України стали представники УНА-УНСО О. Вітович, Я. Ілясевич, Ю. Тима.

За офіційними даними Центральної виборчої комісії, праворадикальні сили в переважній більшості не брали безпосередньої участі у виборах до Верховної Ради України 1998 р. Ультраправі учасники виборчих перегонів – партії та виборчі блоки – отримали в цей період незначну підтримку серед населення. Так, за політичну партію «Українська національна асамблея» проголосувало 105977 осіб, або 0,39%. За виборчий блок «Менше слів», сформований на базі СНПУ і ДСУ, віддали свої голоси 45155 осіб, або 0,16%. По одноман-

датному виборчому округу № 119 (Львівська область) від цього виборчого об'єднання до Верховної Ради України було обрано О. Тягнибока, за якого проголосувало 53369 осіб, або 39,5%.

У виборах до Верховної Ради України 2002 р. праворадикальні сили були представлені політичною партією «Українська національна асамблея», за яку проголосували 11839 осіб, або 0,04%. Її голова А. Шкіль балотувався в народні депутати України шляхом самовисування по одномандатному виборчому округу № 121 (Львівська область) і переміг із результатом 34150 голосів, або 25,6%. Представник СНПУ О. Тягнибок цього разу був висунутий кандидатом у народні депутати України від виборчого блоку політичних партій «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна» і переміг із результатом 82236 голосів, або 62,16%.

Проросійські політичні сили, які вперше брали участь у парламентських виборах, не потрапили до Верховної Ради України. За виборчий блок політичних партій «Руський блок» проголосувало 190839 осіб, або 0,73%, а за виборчий блок політичних партій «ЗУБР» («За Україну, Білорусію, Росію») віддали свої голоси 112259 осіб, або 0,43%.

У 2006 р. під час виборів до Верховної Ради України праворадикальні сили також не здобули відчутної підтримки серед населення:

- політична партія «Українська національна асамблея» отримала 16379 голосів, або 0,06%;

- Українська консервативна партія здобула 25123, або 0,09%;

- Всеукраїнське об'єднання «Свобода» було підтримано 91321 виборцем, або 0,36%.

На позачергових виборах до Верховної Ради України, які відбулися у 2007 р., за ВО «Свобода» проголосувало 178660 осіб, або 0,76%.

На виборах народних депутатів України у 2012 р. політична партія «Українська національна асамблея» отримала 16913 голосів, або 0,08%. ВО «Свобода» цього разу здобуло вагому підтримку серед населення, набравши 2129933 голоси, або 10,44%, що дозволило цій праворадикальній партії сформувати власну фракцію з 30 депутатів.

У позачергових виборах народних депутатів України, які відбулися восени 2014 р., участь брали дві праворадикальні партії: ВО «Свобода», яке підтримали 742022 виборці, або 4,71%, та новостворена політична партія «Правий сектор», за яку проголосували 284943 особи, або 1,8%. Проте до парламенту потрапили такі праворадикальні діячі, як Д. Ярош із результатом 21074 голоси, або 30,27%, та А. Білецький, який набрав 31445 голосів, або 33,75%. Від ВО «Свобода» народними депутатами України стали О. Марченко, Ю. Бублик, М. Головка, А. Ілленко, Ю. Левченко, О. Осуховський.

У президентських виборах 1999 р. представники праворадикальних сил участі не брали. Під час виборів Президента України у 2004 р. праворадикальні висуванці різної ідейної спрямованості радше виконували суто технологічні функції, аніж передбачали для себе можливість перемогти. Так, висуванець «Братства» Д. Корчинський отримав 49961 голос, або 0,17%, представник ОУНвУ Р. Козак здобув на свою підтримку 8410 голосів, або 0,02%, а за «слов'янофіла» О. Базилука проголосувало лише 8963 особи, або 0,03%.

На президентських виборах 2010 р. висуванцем від праворадикальних сил став О. Тягнибок, за якого проголосували 352282 особи, або 1,43%.

На позачергових виборах Президента України, які відбулися в травні 2014 р., праворадикальні кандидати також отримали незначну підтримку. За О. Тягнибока проголосувало 210476 виборців, або 1,16%, а за Д. Яроша – 127772 особи, або 0,7% [3].

У деяких місцевих радах праворадикальні сили мали досить відчутне представництво. Так, протягом 1990-х рр. у представницьких органах влади західної України свої депутатські фракції та групи мала СНПУ. У цей самий період поодинокі представників у західно- і центральноукраїнських місцевих радах мала УНА-УНСО, а у 2000-х рр. свої депутатські представництва в значній кількості регіонів України отримало ВО «Свобода». Проросійські політичні сили традиційно домінували в південно-східних регіонах України й Автономній Республіці Крим.

Разом із тим, як бачимо, досягнути значних результатів під час електоральних заходів не вдається. Значною мірою це пов'язане з несприйняттям націоналістичних гасел, одіозної символіки і специфічних учинків праворадикальних активістів. Через це переважна більшість праворадикальних сил не вважає участь у виборчих заходах основним напрямком своєї діяльності та єдином можливим варіантом приходу до влади. Свої незначні результати під час виборчих кампаній праві радикали намагаються компенсувати вуличним активізмом і акціонізмом. Так, у 1998 р. УНА-УНСО провадило свою виборчу кампанію під гаслом «Важко на виборах – легко в бою!».

Однак лідери окремих праворадикальних сил, особливо ті, які потрапили до Верховної Ради України різних скликань, не лишаять поза своєю увагою парламентську діяльність. Невисока електоральна підтримка штовхас правих радикалів до консолідації в межах різноманітних ситуативних союзів. Прикладом цього є «Національний маніфест», підписаний у березні 2017 р. керівниками ВО «Свобода» О. Тягнибоком, «Правого сектора» А. Тарасенком та «Національного корпусу» А. Білецьким. Згодом цю об'єднану ініціативу під-

тримали ОУН на чолі з Б. Черваком, Конгрес українських націоналістів під керівництвом С. Брацюня, С14 (лідер – С. Мазур). У цьому документі за звичними деклараціями про «катастрофічний стан нашої країни та [необхідність] здобуття й розбудови великої національної держави, здатної забезпечити *добробут українців та майбутнє українських дітей* (курсив наш – С.В.)», вимальовується цілком конкретне прагнення праворадикальних сил здобути владу, використовуючи для цього наявні в них можливості [див. 8].

Висновки. В останні роки спостерігається значне посилення присутності ультраправих у публічному просторі та суспільно-політичному житті України. Активістами праворадикальних організацій регулярно проводяться пропагандистські та протестні заходи, організовуються воєнізовані «вишколи», наладжуються контакти з ультраправими рухами з інших країн. В умовах поглиблення соціально-економічних проблем, нестабільності політичної ситуації та триваючого військового конфлікту на сході України їхні гасла, символіка і радикальні заклики, а також демонстративні вчинки, що досить часто мають насильницький характер, знаходять співчуття та підтримку з боку найбільш знедолених прошарків населення. Пропагований правими радикалами етноцентризм інтерпретується в масовій свідомості не як політична аномалія, а як вияв екзальтованого патріотизму і боротьби за незалежність України.

Така деформація суспільних настроїв може сприяти подальшій ескалації політично мотивованого та вуличного насильства, що суперечить принципам мирного співіснування, створює реальну загрозу для основоположних прав і свобод громадян. Зважаючи на це, нагальним є об'єднання зусиль громадськості та держави задля зменшення деструктивного впливу правих радикалів на соціальну атмосферу українського суспільства, локалізації та припинення їхніх учинків, які мають резонансний протиправний характер.

Перспективами подальших досліджень є розкриття особливостей ідеологічних доктрин сучасних парамілітарних об'єднань правих радикалів в Україні.

Список використаних джерел

1. Андрющенко Е. С. «Українські праворадикальні організації у контексті суспільно-політичних процесів (кінець 1980-х – 2015 рр.)», дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01, Запоріжжя, 2015, 284 с.
2. Білоус А. «Концерт, на який ви б не наважились піти». URL: <http://zaborona.com/interactive/sokyra-peruna-gig/>.
3. *Вибори*. URL: <http://www.cvk.gov.ua>.
4. Вишинський С. «Обличчя націоналізму: «припартійні» праві». URL: <http://s-vyshynsky.vkursi.com/6988.html>

5. Заява відділу зовнішньої документації УНА № 89-2387/2387 Голові СБУ п. Євгенові Марчуку, *Українські обрії*, 1994, № 2 (33), С. 1.

6. Коваль Р. 'Підстави націократії'. К., 1994, 56 с.

7. Кравченко М. С. 'Діяльність українських націоналістичних політичних рухів кінця 1980-х – початку 2000-х рр. у мемуарних джерелах' автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни», К., 2017, 17 с.

8. Маніфест «Свободи», «Правого сектора» і «Національного корпусу». URL: <https://ua.112.ua/mnenie/manifest-svobody-pravoho-sektora-i-natsionalnogo-korpusu-povnyi-tekst-378152.html>.

9. «...Нацист, член УНСО», *Українські обрії*, 1994, № 9 (40), С. 1, 4: 253.

10. Ось і флоту не стало. Послання УНА щодо здачі Криму та Чорноморського флоту, *Голос Нації. Тиждень УНА-Захід*, 1995, № 18 (107), С. 1.

References

1. Andryushhenko E. S. 'Ukrayins'ki pravorady'kal'ni organizaciyi u konteksti suspil'no-polity'chny'x procesiv (kinecz' 1980-x – 2015 rr.)', dy's. ... kand. ist. nauk: specz. 07.00.01, Zaporizhzhya, 2015, 284 s.

2. Bilous A. 'Koncert, na yaky'j vy' b ne navazhy'ly's' pity'. URL: <http://zaborona.com/interactive/sokyra-peruna-gig/>.

3. Vy'bory'. URL: <http://www.cvk.gov.ua>.

4. Vy'shy'ns'ky'j S. 'Obly'chchya nacionalizmu: «pry'partijni» pravi». URL: <http://s-vyshynsky.vkursi.com/6988.html>

5. Zayava viddilu zovnishn'oyi dokumentaciyi UNA №89-2387/2387 Golovi SBU p. Yevgenovi Marchuku, *Ukrayins'ki obriyi*, 1994, №2 (33), S.1.

6. Koval' R. 'Pidstavy' naciokratiyi'. K., 1994, 56 s.

7. Kravchenko M. S. 'Diyal'nist' ukrayins'ky'x nacionalisty'chny'x polity'chny'x ruxiv kincy 1980-x – pochatku 2000-x rr. u memuar'ny'x dzherelax' avtoref. dy's. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ist. nauk: specz. 07.00.06 «Istoriografiya, dzhereloznavstvo ta special'ni istory'chni dy'scy'pliny'», K., 2017, 17 s.

8. Manifest «Svobody'», «Pravogo sektora» i «Nacional'nogo korpusu». URL: <https://ua.112.ua/mnenie/manifest-svobody-pravoho-sektora-i-natsionalnogo-korpusu-povnyi-tekst-378152.html>.

9. «...Nacy'st, chlen UNSO», *Ukrayins'ki obriyi*, 1994, №9 (40), S.1, 4. 253

10. Os' i flotu ne stalo. Poslannya UNA shhodo zdachi Kry'mu ta Chornomors'kogo flotu, *Golos Naciyi. Ty'zhnev'y'k UNA-Zaxid*, 1995, №18 (107), S.1.